

בשכמל"ו בברכה לבטלה

1 ירושלמי ברכות פ"ו ה"א

תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. א"ר חייא בר ווא, הדא אמרה, אהן דנסב פוגלא ומברך עילוי והוא לא אתי לידיה צריך למברכה עילוי זמן תניינות. אמר רבי תנחום בר יודן צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שלא להזכיר שם שמים לבטלה.

2 רמב"ם הלכות ברכות פ"ד

י נטל אוכל ובירך עליו ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומברך עליו אע"פ שהוא מאותו המין, וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על ברכה ראשונה, כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה.

3 רמב"ם הלכות שבועות פי"ב

יא ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה, אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע, שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא, ובכלל יראתו שלא יזכרו לבטלה, לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה, כיצד אמר ה' אומר ברוך הוא לעולם ועד, או גדול הוא ומהולל מאד וכיוצא בזה, כדי שלא יהא לבטלה.

4 שוע"ר סי' כה

יד ותקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה ויש בה יותר קדושה שיש בה ד' בתים והשי"ן לכן מפני חשיבותה קבעה ברכה לעצמה.

כג ויש אומרים שלעולם אין תפילין של ראש טעונה ב' ברכות כי אם ברכה אחת כשאר כל המצוות, ולא נתקנה ברכת על מצות תפילין לתפילין של ראש אלא אם כן הפסיק בדיבור בין ברכת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש, אבל אם לא הפסיק בינתיים אזי עולה ברכת להניח תפילין שבירך על תפילין של יד גם לתפילין של ראש. והמנהג באלו הארצות כסברא הראשונה.

ומכל מקום לרווחא דמלתא טוב לומר אחר ברכת על מצות תפילין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שכן צריך לומר אחר כל ברכה לבטלה כמו שיתבאר בסי' ר"ו.

5 שוע"ר סי' קנו

ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה, שבכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה או עניות מצויה (ופשוט לחלק בין דין זה ובין שאלת שלום חבירו בשם שהתירו חכמים במשנה פ"ט דברכות).

6 שוע"ר סי' קפה

ג לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך יצא, והוא שהוציא בשפתיו אלא שבירך בלחש כל כך עד שלא השמיע לאזנו אלא בירך בלבו, אבל אם לא הוציא בשפתיו כלל אלא הרהר בלבו לבד לא יצא שהרהור אינו כדיבור.

ומכל מקום אם מחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להוציא בשפתיו צריך להרהר בלבו, כמו שהצריכו חכמים לבעל קרי קודם שביטלו תקנת עזרא אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת המזון הואיל והיא מן התורה...

ויש אומרים שכל הברכות אפי' ברכת המזון יוצא אדם ידי חובתו בהרהור בדיעבד, ואינן דומות לקריאת שמע שנאמר בה ודברת במ והרהור אינו כדיבור, אבל ברכת המזון לא נאמר ודברת אלא וברכת והמברך בלבו ג"כ שם ברכה עליה. והעיקר כסברא הראשונה. ומכל מקום בשאר ברכות שהן מדברי סופרים יש לסמוך על זה בשעת הדחק ולצורך גדול.

7 שוע"ר סי' קפח

יב אומרים כל היום תחינות ובקשות שיש בהן הזכרות שמות, ולא אסרו אלא להזכיר השם לבטלה, או בברכה שאינה צריכה.

8 שוע"ר סי' ה

יג וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה, צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכן כל מי שמזכיר שם שמים לבטלה.

9 שוע"ר סי' ריד

א כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, וכל ברכות הפותחות בברוך צריך לומר גם מלכות בפתחתן ואם לאו לא יצא.

10 שוע"ר סי' רטו

ג כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כאילו נשבע לשוא, ואסור לענות אמן אחריו. ואע"פ שמן התורה אין איסור בהזכרת שם שמים לבטלה אלא כשמזכירו בדברי הבאי שאין בהם צורך, ולא בדרך ברכה אע"פ שאינה צריכה, מכל מקום מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה (אבל לצורך מותר להזכיר אפילו בדבר הרשות).

11 הקדמת הגרא"ח נאה לפסקי הסדור

בענין ספק ברכה להקל החמיר בהסדור מאד מאד, ואע"פ שבשו"ע פסק לברך חזר וכתב בסדור שלא לברך לחשוש לדברי האומרים שאין צריך ברכה.

12 ברכות ההודאה – שמחמת הספק אומרים בלא שם ומלכות:

ברוך שפטרני מעונש הלזה (רמ"א סי' רכה. סי' המנהגים ע' 15).

ברוך המבדיל בין קודש לחול (שוע"ר סי' רצט סט"ז-יז).

ברוך דיין האמת – באדם רגיל (סדר ברה"י פי"ב ה"ח).

ברוך הגומל לחייבים טובות – כשאינן מנין (סדר ברה"י פי"ג ה"ב).

עושה מעשה בראשית, או שכחו וגבורתו מלא עולם – כשלא בירך מיד (סדר ברה"י פי"ג ה"ז).

שהחיינו – כשלא בירך בראשונה, או בריח (סדר ברה"י פי"א סי"ג וסט"ז).

מלביש ערומים ואוזר ישראל – בלובש בגד חדש (סדר ברה"י פי"ב ס"ו).

13 סיום ברכות – שמחמת הספק אומרים בלא שם ומלכות:

בורא נפשות ... ברוך חי העולמים (שו"ע סי' רז וט"ז שם. סידור).

מודים כו' ברוך אל ההודאות (שוע"ר סי' קכז ס"א וסידור).

ברוך המקדש שמו ברבים (שוע"ר סי' מו ס"י וסידור).

תפלת הדרך – ברוך שומע תפלה (שוע"ר סי' קי ס"ח וסידור).

ברכת אלהי נשמה והמפיל - במשכים לקום וחוזר לישון (שוע"ר סי' ו ס"ח).

14 ברכת המצוות – שמחמת הספק אומרים בלא שם ומלכות:

ענט"י – כשנוגע במקומות מטונפים בסעודה (חילוק בין שוע"ר סוס"י קסד, לסדר נט"י לסעודה סי"ז).

על ביעור חמץ – כשלא בירך בלילה (שוע"ר סי' תלב ס"ה).